

Redaktionelt

'Vi lever i et videnssamfund'. Sådan har to af bidragsyderne til dette temanummer uafhængigt af hinanden valgt at indlede deres artikler. Og det er ret præcist den tese, som i det følgende afprøves og undersøges i disse i alt ni bidrag skrevet af danske universitetsforskere. Der er samtidig tale om en diskussion, der i store træk begrænser sig til at overveje situationen, sådan som den er i Danmark her i begyndelsen af det 21. århundrede – uden dog helt at forbigå, at tesen om, at vi lever i et videnssamfund, har globale panderter, eller at der kan peges på idéhistoriske pointer.

Artiklernes forfattere demonstrerer, at der er flere mulige tilgange til sagen – videnssamfundet – og nærværende temanummer udtømmer næppe dem alle. I en enkelt artikel lægges vægten på forholdet mellem familie- og arbejdsliv, hvor spørgsmål omkring anerkendelse betragtes som et centralt tema i videnssamfundet. Et andet bidrag graver målrettet ned under den nuværende ledelses- og forskningspolitik på universiteterne; hvilke konsekvenser har den nyttestrategiske tankegang, der ligger i forlængelse af den nye universitetslov fra 2003, eksempelvis for forskningsfriheden eller når midlerne til eksamination og ansættelse skal prioriteres? Mange af diskussionerne i bidragene forholder sig i øvrigt – men ud fra forskellige perspektiver – til det berømte og berygtede forskningspolitiske slogan: 'Fra tanke til faktura'. Således bringes viden – hvordan man så i øvrigt også kunne definere den – og økonomi ofte i en tæt konstellation, og der tales fra tid til anden om videnssamfundets vidensøkonomi.

En del af artiklerne er overvejende kritiske, nogle snarere diagnosticerende og andre igen opsporende i forhold til dette fænomenkompleks: 'Videnssamfundet'. For en slags fænomenkompleks – om det så vitterlig er en illusion, som en af forfatterne foreslår – er der vel tale om, når vi faktisk retter vores opmærksomhed mod det, beskriver og diskuterer det. Men over hele linjen

er der i bidragene stort set enighed om, at der med 'videnssamfundet' ikke refereres til nogen selvindlysende sag. Det er således svært ligeud at hævde, at videnssamfundet skulle fremstå med evidens som vores aktuelt *givne* samfundstilstand. For selv om vi må indrømme det som fænomenkompleks, det vil altså sige, som noget, vi tematiserer og taler om, så er det ikke dermed udelukket, at dette sker i form af en art 'tom intention', der ganske vist er på jagt efter sin fænomen-opfyldelse, men som muligvis blot forcerer sin sag frem til en decideret selvopfyldelse, hvor man blot forfægter, hvad man selv har som profeti, nemlig at 'vi lever i et videnssamfund', for nu at variere en pointe fra et af bidragene.

Således betragtet kan man drage en parallel til Kant, der i artiklen "Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung" fra 1784 skelnede spørgsmålet om, hvorvidt vi lever i en *oplysningens* tidsalder fra spørgsmålet om, hvorvidt vi nu også lever i en *oplyst* tidsalder (se Kant 1998, 15). For det spørgsmål, som Kant her rejser, går på, hvorvidt vi i realiteten agerer i forhold til oplysningens fordring om menneskelig myndighed, eller om vi blot – men højstet – konstaterer, at vi (nu engang) 'lever i oplysningstiden'. Det kan med andre ord udmærket være, at vi lever i et videnssamfund, men hvad fordrer det så af os, som er agenter i et sådant samfund? Er mennesker, der lever i et videnssamfund, eksempelvis pr. automatik mere vidende, eller har udlægningen af viden som specifik samfundsklassifikation til stadighed en blot normativ status? Hvordan sættes da egentlig en sådan dagsorden, hvad er det for en mekanisme, og hvem har glæde af den? Kunne der simpelthen være tale om en bestemt prægning af, hvad der i dag må anses for at være 'sund fornuft', som det hedder i et af bidragene?

Talen om et aktuelt videnssamfund fordrer i det hele taget refleksioner over, hvad viden og samfund er for noget i dag, og ikke mindst hvorledes disse størrelser må søges bestemt eller indkredset i deres konstellation. Nogle af bidragene i dette temanummer lægger sig som antydnet tæt op ad aktuelle diskussioner fra dagspressen eller diverse rapporter produceret af eller for regeringen eller erhvervslivet, mens andre lægger mere overordnede, filosofiske betragtninger for dagen. Ofte er der dog tale om en kombination af disse tilgange. Fremstillingsformen i bidragene varierer, og det har fra starten været meningen med denne udgivelse, at den hellere end gerne måtte være essayistisk eller sågar kronikagtig – med et noget større udfoldelsesrum, end dagspressen normalt kan tilbyde.¹

Tilbage er der en sidste, lille ting til temaafdelingen. Skal man nu stave videnssamfund med et eller to s'er? Fra redaktionelt hold – og bidragyderne har i det store hele bakket os op – har vi foretrukket at skrive det med to s'er, idet vi ikke betragter det første s som en genitiv-konstruktion, men som et

såkaldt 'binde-s'. Der er altså ikke tale om andet end en æstetisk præference – 'industrisamfund' fungerer fint uden binde-s, men hvordan klinger 'informationsamfund' i læserens ører? Stavemåden 'informationssamfund' – altså med to s'er – får jo ikke via sit binde-s samme betydning, som hvis man fx skrev informationens samfund. I øvrigt henvises der i en af dette temanummers artikler til, at der ikke er opnået nogen retstavningsmæssig konsensus omkring, hvorledes 'videnssamfund' skal skrives. Den frihed benytter vi os af.

Efter temaafdelingen følger intermezzoet, der i dette nummer fokuserer på den kritik af Descartes' berømte formulering 'jeg tænker, altså er jeg' – der i latinsk oversættelse er gået over i historien med ordlyden 'cogito ergo sum' – som er blevet fremsat af to af hans mest skarpsindige kritikere, nemlig Schelling og Nietzsche (se fx Brands 1982). Begge stiller spørgsmålstegn ved, om Descartes' sætning nu også er udtryk for en *umiddelbar vished* om identiteten af tænkning og væren, hvad Descartes antageligt selv mente, da sætningen ellers ikke ville kunne fungere som filosofiens *førsteprincip*. Men hvilken status kan cogito-sætningen egentlig have, når det bl.a. kan påvises, at den implicerer en refleksionsmodel, at den hænger fast i sproget, og at den i sidste ende forudsætter et bevis for Guds *faktiske* eksistens, der ved nærmere eftersyn ikke leveres? På den anden side sætter Descartes en uomgængelig ny dagsorden for den nyere tids filosofi, ja det er med ham, at selve grundtonen i den moderne filosofi anlås, hvad Schelling påpeger med ligeså stor eftertrykkelighed som sin kollega Hegel (se Hegel 1996, 123 ff.). Denne dagsorden har tillige, med negativt eller positivt fortegn, sat sit dybe præg på diskussioner af bevidsthedsfænomenet i det 20. og endnu i det 21. århundredes filosofi fra Husserl til Damasio. Udover en kort introduktion består intermezzoet af to oversættelser. Dels et længere uddrag fra Schellings efterladte og mindre kendte München-forelæsninger *Om den nyere filosofis historie* fra 1827, og dels et par fragmenter, dateret til 1885, fra Nietzsches efterladte skrifter.

På vegne af SLAGMARKS redaktion samt gæsteredaktør på dette temanummer, Carsten Friberg, ønskes I hermed god læselyst.

Sune Læisberg

Noter

¹ Idéudkastet til dette temanummer stammer fra arrangørerne af workshoppen 'Videnssamfundet – ideologi eller realitet?', der fandt sted på årsmødet i Dansk Filosofisk Selskab i 2006. Nogle af de bidrag, der bringes i nærværende nummer af *SLAGMARK*, er således omarbejdede foredrag fra denne konference, mens andre bidragydere er nytilkomne. Naturligvis er de formelle krav til peer-review, litteraturhenvvisninger mv. blevet fastholdt, men der er nok grund til at kommentere dette kort her. *SLAGMARK* har to centrale punkter i sit følgebrev til peer-reviewere; det ene punkt angiver kravene til en typisk akademisk artikel, mens det andet punkt skal gøre det muligt også at peer-reviewe bidrag, der kan have en mere journalistisk karakter, men som alligevel kan være relevante at bringe i et humanvidenskabeligt tidsskrift som *SLAGMARK*. Med artiklerne til dette temanummer har vi ikke valgt side i forhold til disse to typer af vægtning. Således kunne der i peerreview-processen ligeså vel refereres til det andet punkt, ifølge hvilket et bidrag, udover sprog, originalitet og aktualitet, bl.a. vurderes ud fra sin faglige relevans og formidlingsmæssige kvalitet.

Litteratur

Brands, Hartmut: (1982) »*Cogito ergo sum*«. *Interpretationen von Kant bis Nietzsche*, Freiburg/München.

Kant, Immanuel: ([1784] 1998) "Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung", in: *Was ist Aufklärung? Thesen und Definitionen*, Ehrhard Bahr (udg.), Stuttgart, 9-17.

Hegel, G.W.F.: (1996) *Vorlesungen über die Geschichte der Philosophie III*, in: *Werke*, bd. 20, Frankfurt am Main.